

Presteliv og avlatshandel voksseglet i kvinnegraven

I år, 2007, er det 300 år siden Norges store barokkdikter Petter Dass døde på Alstahaug på Helgeland, der han var prest. I en kvinnegrav i Alstahaug kirke er det funnet et vokssegl knyttet til hendelser i Nidaros og på det gamle kirkestedet Alstahaug knapt 200 år før Petter Dass' død. Seglet er utstilt på Vitenskapsmuseet våren 2007.

Tekst Birgitta Berglund

Seglet av voks er lagt på en skive av pergament i en dåse av sølv. Dåsen har lokk og er pyntet med en enkel sølvsnor. En rest av en snor, som er festet til pergamentskiven og også er smeltet inn i voksseglet, er synlig på baksiden av dåsen. Der er også tre hull som snoren trolig har gått gjennom og festet dåsen til et avlatsbrev. Sølvdåsen med seglet er funnet i en grav under gulvet i det gamle skipet i Alstahaug kirke.

Avlatshandelen hadde stort omfang i katolsk tid. Ved å kjøpe et avlatsbrev slapp eieren fri fra sine synder og

kunne komme til himmelen på den ytterste dagen og leve det evige livet i glede i stedet for å bli fortpatt i helvetet. Avlatsbrev var imidlertid kostbare, og kunne derfor ikke kjøpes av hvem som helst.

GRAVEN MED SEGLET

Det var i slutten av 1960-tallet Riksantikvaren med arkitekt Håkon Christie som leder, undersøkte gravene under det gamle skipet i Alstahaug kirke i forbindelse med legging av nytt gulv. Graven med voksseglet ble funnet i 1969 i den vestre delen av skipet. Anatomen Per Holck har undersøkt skjelettet til den gravlagte. Slik er hans beskrivelse av graven og skjelettet: 53) *Begravelse uten spor etter histe. Skjelett av en kvinne, ca. 35 år gammel. Skjelettet var komplett, velbevart, kun begge fibulae defekt, beregnet kroppshøyde 156 cm ... Skallen var velbevart med underkjeve ... Sterkt slitte tenner, nokså skjev, åpen pannesom. Skjelettet lå med bøyde knær og hendene samlet under haken. Et avlatssegl fra 1520-årene med latinsk innskrift i en sylindrisk sølvveske ble funnet ved skjelettets høyre skulder.*

Voksseglet fra kvinnegraven under det gamle skipet i Alstahaug kirke på Helgeland. På øvre halvdel av seglet sees St. Peter med glorie og med sin nøkkel til himmelriket. På nedre halvdel er Arcimboldus' skjold med en bjelke med tre stjerner på. Skjoldet er innrammet med en kardinalhatt med nedhengende dusker. Den latinske teksten rundt seglet er: SIGILLUM FABRICE BASILICE SANCTI PETRI DE URBE. Foto Per E. Fredriksen, NTNU Vitenskapsmuseet

Dette seglet fantes i en messingkapsel tilhørende et avlatsbrev utstedt til erkebiskop Erik Walkendorf i 1518. Det er identisk med seglet fra Alstahaug. Foto Riksarkivet i Oslo

HVEM HAR UTSTEDT SEGLET?

Seglet er utstedt av den pavelige legaten Johannes Angelus Arcimboldus (1485-1555). Han var italiener og ansvarlig for avlatshandelen i store deler av Tyskland og i Norden. I den bevarte dagboken fra Birgittaklosteret i Vadstena i Östergötland i Sverige (Vadstenaadiariet) opplyses både i 1518 og i 1519 at han var på besøk i klosteret. Der står også at han sammenlagt var i Sverige i knapt ett år. Det er ikke kjent opplysninger om at Arcimboldus besøkte Norge.

Hvordan ser vi at seglet er utstedt av Arcimboldus? Seglet fra Alstahaug er deformert etter å ha ligget i en grav i nærmere 500 år. Derfor er det vanskelig å se hva figurene på seglet forestiller. Fra andre segl som Arcimboldus har utstedt, og som er bedre bevart, kjenner vi symbolene han brukte. I den

Engelen skiller de fortpatte fra de salige på korbuen fra Horg kirke, i dag utstilt i Vitenskapsmuseets kirkesamling. Korbuen er fra midten av 1600-tallet. Dommeframstillinger slik som denne kunne skremme enhver til å ønske å kunne kjøpe seg fri, enda de færreste hadde midler til det.

Foto Per E. Fredriksen, NTNU Vitenskapsmuseet.

Voksseglet fra Alstahaug i sin dase av sølv. Foto Per E. Fredriksen, NTNU, Vitenskapsmuseet (fargebilde av dâsen, to alternativer å velge mellom)

Arcimboldus' spissovale seglavtrykk slik det framstår på et pergamentbrev i Sturearkivet datert 28. januar 1518. Nederst sees Arcimboldus' skjold med hjelken med tre stjerner på. Foto Riksarkivet i Stockholm

kapsel og fantes på et avlatsbrev. På begge seglene er St. Peter med glorie og nøkkel framstilt øverst. På Walkendorfseglet sees tydelig bokstaven I for Johannes og A for Arcimboldus på hver side av våpenskjoldet. På Alstahaugseglet ser vi til venstre for skjoldet en I, og kanskje kan vi ane en A til høyre. På begge seglene er skjoldet innrammet av en kardinalhatt med nedhengende dusker. Som pavelig legat hadde Arcimboldus rett til å bruke denne hatten i sitt segl.

Den latinske teksten rundt Walkendorfseglet er: «SIGILLUM FABRICE BASILICE SANCTI PETRI DE URBE.» Det betyr at inntekstene fra avlatsbrevet som seglet var festet ved, gikk til byggefondet for St. Peterskirken i Roma. Ut fra de bokstaver som kan tydes, er det den samme teksten rundt Alstahaugseglet.

Det er all grunn til å tro at de to identiske seglene med tilhørende avlatsbrev ble solgt i Nidaros omtrent samtidig, til inntekt for St. Peterskirken i Roma. Den som kjøpte et avlatsbrev fikk syndenes forlatelse, og det vedhengende seglet var et bevis for brevets ekthet.

HVORDAN HAR SEGLENE HAVNET I NIDAROS OG PÅ ALSTAHAUG?

Hvis nå ikke Arcimboldus selv var i Nidaros, hvordan har så Walkendorfseglet og Alstahaugseglet havnet der? Det ser etter all sannsynlighet ut til at det var Olaus Magnus som hadde det med fra Sverige. Olaus Magnus regnes som den siste katolske erkebiskopen i Sverige, men han var aldri i ordinær tjeneste som erkebiskop, ettersom det først var i 1544 at han ble utnevnt av paven. Da var reformasjonen gjennomført i både Sverige og Norge. Etter reformasjonen flyttet Olaus Magnus til Italia. Olaus Magnus nevner i sin selvbiografi at han i 1518-1519 var ansatt som underkommissjonær hos den italienske avlatshandleren Johannes Arcimboldus. Hans oppgave var å reise i Norrland i Sverige. Olaus Magnus utga i 1551 «Historia de gentibus septentrionalibus» og i 1539 «Carta Marina». Både det store historieverket om de nordiske folkene og kartet over Skandinavia er i dag viktige kilder til Nordens historie.

Hvilken vei tok så Olaus Magnus til Norge? I følge sin selvbiografi reiste Olaus Magnus nordover om våren 1518 fra Uppsala. I mai red han gjennom Hälsingland. Trolig tok han av ved Selånger ved dagens Sundsvall på kysten av Medelpad, og fortsatte derfra videre vestover langs Ljungan. Hans beskrivelser tyder på at han dro over Sul til Verdal. Sannsynligvis fortsatte han langs Trondheimsfjorden til Trondheim,

ettersom han nevner at det nær Trondheim fantes en sjø som aldri frøs til.

Det ene avlatsbrevet med tilhørende segl solgte Olaus Magnus åpenbart til erkebiskop Erik Walkendorf, men hvem kjøpte det som ble funnet i graven på Alstahaug? Der er ikke noe som tyder på at Olaus Magnus skal ha besøkt Alstahaug. Tilbakereisen fra Trondheim gikk trolig den samme veien langs Ljungan som han kom, ettersom det etter kirkeregnskapene ble solgt et avlatsbrev i Støde i Medelpad våren 1519. Olaus Magnus fortsatte deretter videre mot nord og var i Torneå rundt St. Hans 1519.

Alstahaug prestegjeld var et kannikgjeld i middelalderen. En kannik var en prest ved Domkirken som hadde sine inntekter fra et prestegjeld. Denne presten måtte da gjøre en viss tjeneste i det kallet han hadde inntekter fra. Det betyr at Alstahaugkanniken både tjenestegjorde ved Domkirken i Nidaros og i Alstahaug prestegjeld, der Alstahaug kirke var hovedkirken. Det er nærliggende å tenke at kanniken hadde kjøpt avlatsbrevet i Nidaros og at han døde mens han gjorde tjeneste i Alstahaug, og da fikk med seg avlatsbrevet med seglet i graven. Det er imidlertid en hake ved denne forklaringen, og det er at den gravlagte var en kvinne. Dermed er det ikke kanniken som er gravlagt med seglet, ettersom han måtte være en mann. Ettersom en prest skulle leve i sølibat, dvs. ugift, er det neppe heller hans enke.

Kanniken kan ha kjøpt avlatsbrevet for egen regning for å bli fri fra sine synder, og senere ha overlatt det til kvinnen. Han kan også ha kjøpt det til kvinnen, slik at hun på oppstandelsens dag kunne vise det for «Vår Herre», og på denne måten få en billett til himmelen på tross av sine synder. Det er fristende å tro at hun hadde syndet sammen med kanniken.

Lesetips: Berglund, B.: Alstahaug på Helgeland 1000-1750. I trykk i DKMS' skrifter. Christie, H.: To romanske Helgelands-kirker - Alstahaug og Harey. I: Årbok for Helgeland 1973. Holck, P.: 1974. Skulpturmateriale fra Alstahaug kirke, Helgeland. Levenskiold, H.L.: 1971. Et avlatssegel med Arcimboldus' våpen i Alstahaug kirke. I: Heraldisk tidsskrift, b.3, nr 24.

Forfatter
Birgitta Berglund er dr.philos. og forsker ved NTNU Vitenskapsmuseet, Seksjon for arkeologi og kulturhistorie.

Utsnitt av grunnplan av det gamle skipets vestre del i Alstahaug kirke med graver. Kvinnegraven med seglet er grav 53. Seglet er markert med ●. Tegning Håkon Christie 1969, Riksantikvarens topografiske arkiv

I den katolske lære var skjærsilden er en renselse som frelste sjeler måtte gjennomgå før oppstandelsen. Pinen dette medførte kunne forkortes gjennom gode gjerninger eller ved sjelemesser. For å komme til himmelen måtte sjelen renses for all synd. Renselsen foregikk i skjærsilden, som var et forferdelig sted. Dersom presten leste sjelemesser eller man kjøpte seg avlat kunne liden i skjærsilden forkortes. Avlatsbrev var et skriftlig dokument. Disse dokumentene ble utsyrt med biskopens vokssegel for å vise at de var ekte.

Alstahaug kirke. De eldste delene av kirken, dvs det gamle koret og skipet er fra rundt år 1200. Det nye skipet er påbygget på 1860-tallet. Foto B. Berglund

